

**НОДАЛНО – ФУНКЦИОНАЛНА ДЕТЕРМИНАЦИЈА И
ОРГАНИЗАЦИЈА ФУНКЦИОНАЛНОГ ПОДРУЧЈА ГРАДИШКЕ**

Извод: На основу релевантних теоријско – методолошких поставки извршена је детерминација значаја и улоге Градишке и других насеља - нижег хијерархијског ранга, у просторно – функционалној организацији и развојном усмјерењу унутар њеног нодално – функционалног ареала.

Кључне ријечи: функције, функционални утицај, нодално – функционално подручје, централитет, диференцијација, развојни процеси, просторно – функционална организација

Abstract: On the basis of relevant theoretical-methodological premises, an analysis has been made of the importance and role of Gradiska and other settlements in a lower hierarchical order, in a spatial functional organisation and development orientation within its nodal functional range.

Key words: functions, functional impact, nodal functional area, centrality, differentiation, development processes, spatial functional organisation.

Уводна разматрања

До појаве индустријализације природна основа је била главни и детерминишући фактор у географској валоризацији простора. Она је мање или више условљавала укупан друштвено – економски развој и јасну просторно – географску диференцијацију утемељену на физиономији природних ландшафта.

Досегнути степен друштвено – економског развоја и практичне потребе савремене стварности условиле су нове облике интеграција и приступе у диференцијацији географског простора, утемељене на принципима просторне организације која почива на просторно – функционалним односима и везама. Савремена функционална организација географског простора истиче значај и важност развојних центара који као нодално – функционална жаришта доминантно одређују и стимулишу развојне процесе и географску трансформацију простора. Управо из тих разлога све више је

* Др Миленко Живковић, доцент, Универзитет у Бањој Луци, Природно – математички факултет
радова који се баве улогом и значајем нодалних центара у просторно – функционалној организацији. У српској географији овој комплексној проблематици одређену пажњу посвећују: М. Радовановић (1993 – 1994), Р. Гњато (1997), Д. Тошић (1999; 2007) и други.

Да би се одредио утицај неког центра на његово окружење потребно је сагледати структуру и обим функционалног капацитета датог нодуса, као и сусједних развојних чворишта. Познавајући функционални капацитет, интензитет и дomet функција појединих центара, долази се до спознаја о обиму и квалитету функционалних односа одређеног простора (Ј. Илић, 1970). Дакле, може се рећи да функцијска структура и „ функционална тежина“ нодова одређује њихов

централитет и значај у хијерархијској мрежи насеља, функционалној интегритету и просторној организацији.

Неуједначен интензитет и степен функционалног утицаја у гравитирајућем ареалу нодуса утиче на различитост развојних процеса и самим тим динамику и степен испољености социјално – економске, функционалне и физиономске трансформације на основу којих је могуће извршити диференцијацију простора на функционално – утицајна подручја. Значи, у сфери функционалног утицаја било ког нодуса одвија се социјалногеографска трансформација чији степен промјена унутар географске структуре губи у принципу на интензитету са удаљеношћу од датог центра. Изузетак чине подручја дуж водећих саобраћајних праваца, с тим да то није правило.

До шездесетих година прошлог вијека функцијски капацитет, функцијски централитет и гравитацијски утицај развојних центара одређивани су искључиво на бази развијености, гравитационе моћи и просторног домета централних функција. Од 60 – их година XX вијека нодалност се све више одређује на основу територијалног домета и међудејства утицаја централних функција и функција центра рада.¹ Наведеном проблематиком баве се и тадашњи југословенски географи, међу којима се могу издвојити радови И. Вришера (1968; 1974), В. Ђурића (1970), И. Црквенчића (1976), М. Вреска (1986), С. Стаменковића (1991) који у бити заступају једну или другу концепцију.

У географским проучавањима просторно – функционалне организације бивше СФР Југославије (И. Вришер, 1974, В. Роговић, 1973), Градишка се дефинише као урбани центар чије се функционално утицајно подручје најчешће подударе са простором политичко – административне јединице ове општине. Иста размишљања сусрећемо и код С. Смлатића (1978) у разматрању функционалних односа у Бањалучкој регији. У Просторном плану Републике Српске (1996) Градишка је дефинисана као субрегионални центар.

Детерминација и просторно – функционална диференцијација нодално – функционалног ареала Градишке

На бази основних спознаја о нодално – функционалним системима, њиховој улози и значају у просторно – географској интеграцији и диференцијацији, односно, просторно – функционалној организацији, уважавајући при том све резултате досадашњих истраживања, одабрани су релевантни показатељи помоћу којих је одређен нодално – функционални ареал Градишке. Као основни показатељи у одређивању функционално – гравитацијских сфера Градишке узете су њене функционалне (број, развијеност и територијални домет функција) и миграционе (просјечно годишње дневно кретање) испољености, односно домети дејства функција и оформљени гравитациони ареал становништва, те степен њихове испољености² (табела бр.1). Код утврђивања просторно – функционалне

¹ Осврћући се критички на методе научног истраживања централних насеља Бобек (Н. Bobek 1967) наглашава да нодалност неког централног насеља треба сагледавати кроз укупну важност свих његових окупљених функција. У том смислу централитету неког насеља придонесе све функције које утичу на развојне процесне токове његовог окружења и миграције становништва, у којима радна снага заузима битно мјесто.

² Код одређивања функционалног подручја неког града Ј.Илић (1970) наводи потребу сагледавања домета функција датог центра и дневних миграција према њему. У одређивању

испољености Градишке кориштено је 25 индикатора разврстаних по слиједећим функцијама:

- Функције управе и судства (административно – управне, привредно - управне, судске);
- Образовно – васпитне функције (предшколска, основношколска, средњошколска, специјалне школе, факултети);
- Културне и научне дјелатности (музеји и галерије, РТВ, заводи);
- Здравствене и социјалне функције (дом здравља, болница, социјалне установе);
- Остале функције (индустрија, трговина – велетрговина, аутобусни саобраћај и везе, ПТТ – транзитна централа, финансијске услуге, осигуравајући заводи, специфичне техничке услуге и др).

За одређивање гравитацијског ареала становништва кориштени су слиједећи показатељи:

- Дневне радне миграције;
- Дневне миграције ученичке популације;
- Дневне миграције у задовољавању других основних животних потреба.

Издавање нодално – функционалног ареала Градишке, односно његова условна диференцијација на функционално - утицајна подручја, на бази наведених критерија представљено је наредном табелом и прилогом (табела бр.1 и прилог бр. 1).

Табела бр. 1 - Степен функционалне повезаности Градишке и њеног утицајног подручја³

Функционално утицајно подручје	Степен функционалне испољеност у %	Просјечно год. дневно кретање стан. у %
I	80 – 100	> 20
II	40 - 80	10 – 20
III	10 – 40	5 – 10

Степен интензитета функционалне повезаности водећег нодуса и његовог утицајног подручја у принципу слаби са територијалном удаљеношћу датог центра од њему гравитирајућих тачака (табела бр.1 и 2). Адекватно томе дошло је до просторне диференцијације развојних процеса и различитих форми функционалне организације.

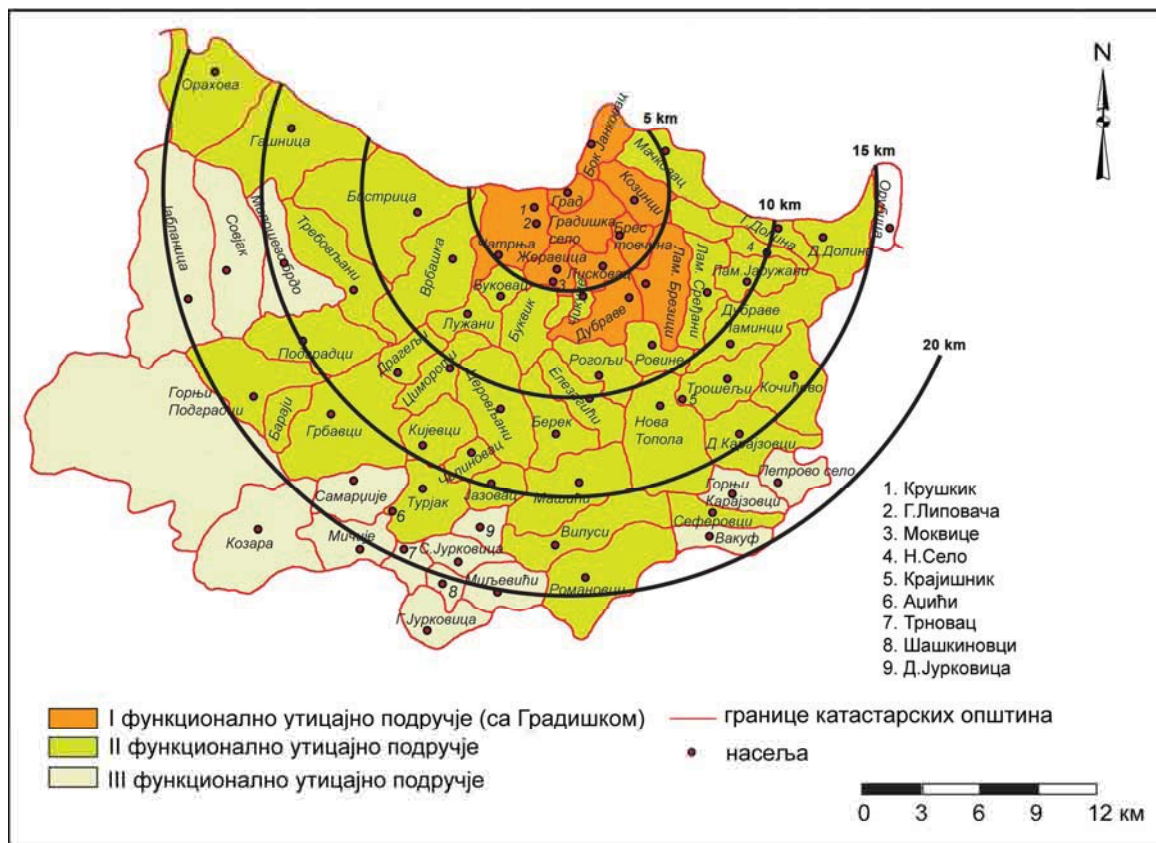

подручја макрорегионалног нодално – функционалног дјеловања Бање Луке С. Смлатић (1978) се користи дометом дејства функција овог града. Функционалне ареале одговарајућих средишта могуће је према Рогићу утврдити на основи “територијалних компетенција централних институција и сложених кретања становништва према центрима...” (V. Rogić, 1984, 73). Разматрања овог проблема, у домаћој и иностраној литератури, углавном се сведе на наведена и слична размишљања.

Табела бр. 2 - Територијални и временски оквир функционалне повезаности Градишке и њеног гравитационог подручја јавним превозом – аутобусом ³

Функционално утицајно подручје	Просјечна удаљеност у km	Просјечно вријеме у мин.
I	5	< 10
II	5 – 25	10 – 35
III	25 – 36	35 – 60

Прилог бр. 1 - Нодално – функционални ареал Градишке и његова просторно – функционална диференцијација

Нодално – функционални ареал Градишке (функционално – гравитацијско подручје) у принципу се подудара са његовом административно – управном територијом, односно општинским границама.⁴ Унутар назначених граница

³ Анализа извршена на бази прикупљених и систематизованих података привредних и друштвених организација, релевантних институција и ауторових истраживања на терену у периоду 2001 – 2003. године.

⁴ Простор општине Градишка смјештен је на сјеверу западног дијела Републике Српске (Бањалучка регија), односно сјеверозападном дијелу Босне и Херцеговине. Овај, општинским границама дефинисан, нодално – функционални простор чини једну од 62

извршена је условна диференцијација на функционална подручја (прилог бр. 1) која се карактеришу различитим степеном географске валоризације са посљедицама у различитости агломирања функција, становништва, развојних процеса и физиономске трансформације.

Функционално – гравитацијско подручје Градишке има, у односу на смјештај водећег функционалног жаришта, те праваца и домета већине његових функција, лепезаст облик (прилог бр. 1). Функционални изотелни периметар „лепезе“ издужен је у правцу запад – исток, не због издужености општинских граница у том правцу, већ ради слабије функционалне „моћи“ сусједних општинских (нодално – функционалних) центара – Козарске Дубице и Српца, гдје поједине функције Градишке (нпр. здравствена) прелази општинске границе. На сјеверу је функционални утицај Градишке, посљедицама протеклог грађанског - националновојерског рата, одређен углавном улогом државне границе, док је на југу функционална улога овог центра ограничена снажним утицајем Бање Луке. Тенденције ширења функционалног ареала Градишке условљене су управо наведеним чиниоцима.

Дакле, на величину комплементарног подручја Градишке и степен њеног централитета у просторно – функционалној организацији овог дијела Републике Српске (Бањалучка регија) утичу, поред степена функционалне развијености овог центра, и квалитет саобраћајне повезаности са окружењем, функционални капацитет нодалних центара непосредног окружења, те геополитичке прилике чије посљедице од 1991. године имају лимитирајући утицај на нодално – функционалну улогу Градишке сјеверно од ријеке Саве.

Релативно низак степен испољености вишка вриједности функција Градишке ван њеног општинског територијалног домета није довољан да значајније утиче на просторно – функционалну организацију и социјалногеографску трансформацију тих простора. Према томе овај се нодус може дефинисати као општински центар са вишим степеном централитета, који испољава и неке од одлика центара субрегионалног значаја, односно ради се о потенцијалном функционалном жаришту субрегионалног карактера.⁵

Подразумијева се да издвојени нодално - функционални комплекс није статична него изразито динамична категорија, те су самим тим издиференциране границе условног карактера.

административно – територијалне јединице Републике Српске. Просторно и популационо једна је од већих (762 км² и око 60 000 становника – настањених у 68 насеља), а географским положајем, природним и друштвено – економским потенцијалима једна од највриједнијих и најперспективнијих територијално – управних јединица у Републици Српској.

⁵ Функционални капацитет и величина комплементарног подручја Градишке, рачунано вишком вриједности њених функција на нивоу републичког просјека функцијске развијености, даје Градишки карактер примарног субрегионалног центра (Д. Бајић, 2002). Уколико се исти метод примјени на нивоу просјека функционалне развијености непосредног окружења Градишке (простор општина које га окружују) који је виши од републичког и у коме овај центар реално може да оствари одређену функционалну улогу, вриједност вишка функција се смањује као и величина утицајног подручја, свдећи његову функционалну улогу углавном у општинске оквире. Промјене вишка вриједности функција и величина комплементарног подручја Градишке у датом примјеру посљедица су и потврда снажно испољеног неуједначеног регионалног развоја Републике Српске.

Хијерархијска структура и правци основне функционалне усмјерености насеља

Међуутицајем бројних процеса на изучаваном подручју формирала се мрежа насеља изражене хијерархичности у погледу њихове улоге и значаја у просторно – функционалној организацији. Ова насеља, различитог степена нодалности (функционалног капацитета) својим развојем и размјештајем подстичу и усмјеравају просторну и социјалну покретљивост становништва, а самим тим и социјалногеографске развојне процесе и токове. Функционални капацитет насеља – условљен кумулацијом и степеном функција, и степен њиховог утицаја на трансформацију просторне организације дате територијалне јединице, основни су индикатори позиције насеља у хијерархији центара нодалних просторних цјелина.

Централитет насеља и њихова хијерархија у мрежи нодално – функционалног ареала Градишке одређени су на основу квалитативних функционалних обиљежја насеља (табела бр. 3 и 4).⁶ Погодности овог модела су у могућности његовог прилагођавања конкретним приликама дате нодално – функционалне цјелине.

Табела бр. 3 – Модел за идентификацију и одређивање степена централитета насеља према основним функцијама

Основне функције	Ниво централности функција				Ознаке и категоризација функција
	1	2	3	4	
Управна	центар заједнице општина (регионални центар)	центар општине	мјесни уред	-	А _{1,2,3}
Образовна	факултет /и	средња/е школе	потпуна основна школа	четворогод. осн. шк.	Б _{1,2,3,4}
Здравствена	клинички центар	општа болница	већа амбуланта	амбуланта	В _{1,2,3,4}
ПТТ	транзитна телефонска. централа	ПТТ радна организација	већа и аутоматиз. пошта	пошта	Г _{1,2,3,4}
Трговачка	велесајам, трговачке орг. за увоз и извоз	тржни центар/и и робна/е кућа	више специјализ. радњи	радње мјешовите робе	Д _{1,2,3,4}

⁶ Кориштењем овог модела, због интуитивности аутора у избору и вредновању појединих функција могуће је умањење објективности у оцјењивању централности насеља. Из тих разлога неки аутори се користе и квантитативним показатељима централитета (стаистичко – математички приступ). Кориштењем неких од тих метода на конкретном примјеру (Rocheport, Schmoock – модел) дошло се до сличних резултата као и предходном поступку.

Финанцијска	банке, осигуравајући заводи	банка	филијала	-	Ђ _{1,2,3}
Производна	више фабрика	фабрика и више производних фирми	једна/више мањих фирми и погона	-	Е _{1,2,3}

Табела бр. 4 – Одређивање централитета насеља нодално – функционалног ареала Градишке према степену развијености основних функција 2003.⁷

Насеља одређеног степен централитета	Функције и њихов хијерархијски однос						
	Управна	Образовна	Здравствена	ПТТ	Трговачка	Финанцијска	Производна
Градишка	А ₂	Б ₂	В ₂	Г ₂	Д ₂	Ђ ₁	Е ₁
Н. Топола	А ₃	Б ₃	В ₃	Г ₃	Д ₃	Ђ ₃	Е ₂
Г.Подградци	А ₃	Б ₃	В ₃	Г ₃	Д ₃	Ђ ₃	Е ₂
Ламинци С.	А ₃	Б ₃	В ₄	Г ₄	Д ₄	-	Е ₃
Орахова	А ₃	Б ₄	В ₄	Г ₄	Д ₄	-	Е ₃
Турјак	А ₃	Б ₃	В ₄	Г ₄	Д ₄	-	Е ₃
Дубраве	А ₃	Б ₃	В ₄	Г ₄	Д ₄	-	-
Врбашка	-	Б ₃	-	Г ₄	Д ₄	-	-

Квалитативна функционална обиљежја насеља, односно централна насеља према степену централитета, одређена су на бази одабраних функција. Репрезентативне функције означене су словима од А до Е. Свака функција означава систем хијерархијски повезаних елемената (представљени бројевима од 1 до 4). Сваки елемент, било које назначене функције, има одређени ниво централности. Највиши ниво имају елементи означени с А₁ - Е₁, а најнижи с А₄ - Е₄.

Представљени модел омогућује класификацију централних насеља на четири нивоа централитета, а већим дијелом прилагођен је анализи на регионалном нивоу.

С обзиром на различити степен концентрације основних функција, односно због различитог нодалитета централних насеља, на изучаваном подручју постепено се развија мрежа централних насеља различитих редова, па се може говорити о хијерархији централних насеља. Са развојем централитета појединих насеља расте и мобилна моћ тих центара.

На основи степена функционалне међувисности и просторног размјештаја централних насеља могуће је предпоставити основне токове миграција, одредити

⁷У насеља централног карактера убројана су она насеља која посједују најмање пет основних централних функција (мјесни уред, основну школу, здравствену амбуланту, радње мјешовите робе и пошту) са јасно одређеним гравитационим подручјем. Сагледавајући и друге квантитативно - квалитативне одлике наведених насеља (производне функције, међуутицај централних насеља у задовољавању становништва основним животним функцијама нижег ранга, број становника који се опслужује у централном насељу, издиференцираност њихових гравитационих подручја), насеља Дубраве и Врбашка нису још дефинисана у том погледу, односно ради се о непотпуним централним насељима.

функционално гравитацијска подручја и њихов хијерархијски однос (прилог бр. 2) из чега проистиче њихова улога и значај у просторно – функционалној организацији.

Резултати анализа упућују на закључак да се на подручју нодално – функционалног ареала Градишке развио тростепени хијерархијски однос (табела бр.4, прилог бр. 2), што у принципу представља сложенији функционално – гравитацијски систем.⁸

У највишој хијерархијској равни је Градишка, општински центар вишег ранга централитета, о чему је говорено код одређивања нодално – функционалног ареала овог насеља. У другој хијерархијској равни су насеља Н. Топола и Г. Подградци. Трећој, најнижој, хијерархијској лествици централних насеља припадају Ламинци Сређани, Турјак и Орахова.

Градишка је насеље које има улогу функционално – развојног чворишта у интеграцији и повезивању укупног општинског простора, премда дометом и значајем неких својих функција прелази општинске оквире. Развојем и диверзификацијом индустрије од 1960 – их година Градишка мултиплицира развој других дјелатности и урбаних функција попримајући улогу пола концентрације становништва и његових активности, капитала, станова, културних институција и слично, истовремено демографски слабећи рурално подручје. Са интензификацијом индустрије и других привредних активности, овај центар поприма улогу пола развоја, што се манифестује индустријализацијом и урбанизацијом његова окружења, јачањем просторно – функционалних односа и веза, те појачаном просторном мобилношћу дневним миграцијама. Подручје примарног утицаја Градишке карактеришу снажни развојни процеси, демографска експанзија и убрзана социјалногеографска трансформација, за разлику од функционално – гравитационих подручја нодова нижег хијерархијског ранга која се углавном могу окарактерисати као депресивна.

Индустријско – услужна структура дјелатности Градишке, као функционалног језгра, рецесијом индустрије од 1990-их година мијења се у структуру услужно – индустријског центра. Укупни развојни токови водећег нода предиспонирају нове развојне процесе у правцу снажнијег активирања нодално – функционалних система нижег нивоа.

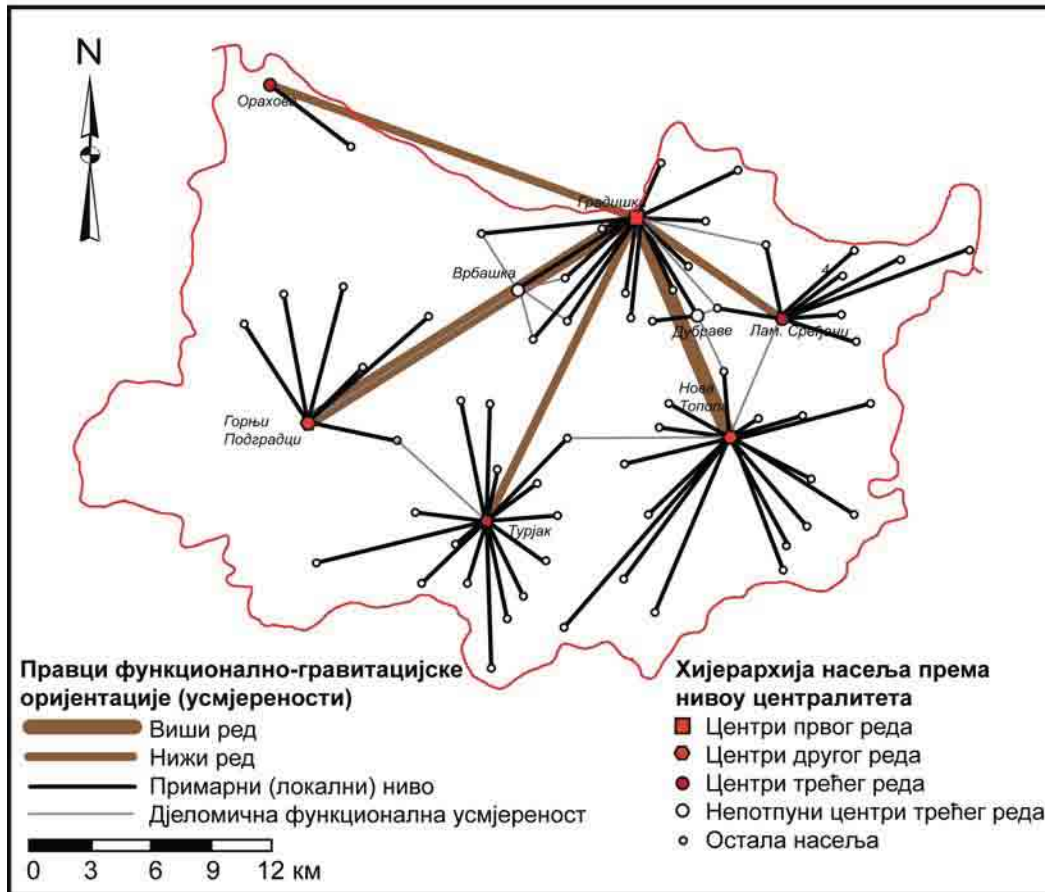
Улога и значај овог центра у перспективи одређена је његовим укупним географским положајем, позицијом у функционлној интеграцији бањалучког региона и простора Републике Српске уопште, као и предиспозицијом ноциоца трансграничног развоја овог дијела Републике Српске.

---

⁸ Општинска подручја као основне управно – административне територијалне јединице могу се у начелу на овим просторима сматрати основним функционално – гравитацијским комплексима (највећи дио функционално – гравитацијских дјеловања врши се између централних и других насеља унутар општинског територија, а тек онда у правцу централних насеља вишег реда и у другим општинама). Функционално гравитацијски комплекси на нивоу општине, у конкретним приликама на простору Републике Српске, могу се у принципу подијелити на прости – слабо развијене (један ниво централности), полусложене (два нивоа централности) и сложене (тростепени хијерархијски однос), а на регионалном нивоу вишесложене (четверостепени и петеростепени хијерархијски ниво – са центрима регионалног и макрорегионалног карактера).

Прилог бр. 2 – Хијерархијска структура и правци основне функционално – гравитацијске усмјерености насеља нодално - функционалног ареала Градишке

Други хијерархијски ниво заузимају центри секундарног значаја, Нова Топола и Горњи Подградци. Поља њиховог интензивног функционалног утицаја обухватају југоисточни (Н. Топола) и западни (Г. Подградци) дио функционално – утицајног подручја Градишке, односно територија ове општине (прилог бр. 2). Иако се развијају као секундарни нуклеуси не успијевају снагом својих услужних и производних (дрвна индустрија у Горњим Подградцима, аграрно – производни комплекси у Новој Тополи) функција да неутралишу депопулацију већине сеоских насеља која им гравитира, нити да у већој мјери утичу на њихову социјалногеографску трансформацију. У социоекономској структури Нове Тополе и Горњих Подградаца доминира непољопривредно становништво (преко 90%). Самим тим у структури активног становништва које обавља занимање доминирају непољопривредне активности. Непољопривредно активно запослено становништво Н. Тополе и Г. Подградаца већински је ангажовано у овим центрима. Нова Топола и Горњи Подградци су насеља вишег степена урбанизованости и имају висок степен функцијске симбиозе и комплементарности са Градишком. Инфериоран однос ових насеља наспрам општинском центру не омогућује им да у довољној мјери партиципирају у развојним процесима. Ради се дакле, о центрима локалне

интегарције чији је функционални капацитет недовољан да омогући даљи перспективан развој на подручју свог примарног утицаја. Њихова перспектива зависи од интензивирања управних, услужних и развојних функција, диверсификације функција и снажније партиципације у укупним развојним процесима на подручју функционалног утицаја Градишке.

Нодусима трећег реда централитета припадају насеља мање функционално – гравитацијске моћи (табела бр. 4, прилог бр. 2). Својим функционалним капацитетом ова насеља нису у стању да спријече изражене депопулацијске процесе, само их дјеломично успоравају. Условно се може говорити о локалним центрима у која су према кориштеним критеријима убројани Ламинци Сређани, Турјак и Орахова. У демографској социоекономској структури ових насеља пољопривредно и непољопривредно становништво подједнако су заступљени, а непољопривредно активно становништво своје занимање већински обавља ван ових центара – углавном у Градишки. Припадају сеоском типу насеља. Ова насеља у функционалној оријентацији мање су усмјерена на секундарне центре, а знатно више на општинско средиште (прилог бр. 2), што појачава моноцентричну улогу и значај Градишке. Развојем већег броја ове категорије насеља и њиховом трансформацијом у микроразвојне нуклеусе (мањи производни погони и институције неопходне свакодневним потребама становништва) знатно би допринијело уравнотеженијем просторно - функционалном развоју и социјалногеографској трансформацији датих подручја.

* * *

Специфични услови укупног развоја нодално – функционалног подручја Градишке условили су изражену хијерархичност између централних насеља, са искључивом доминацијом Градишке. Насеља другог и трећег нивоа централитета не партиципирају у потребној мјери у развојним процесима, чиме су поларизацијски ефекти водећег центра израженији. Условно се може говорити о моноцентричном развојном концепту, са израженим односом центар – периферија,⁹ што је довело до диференцираног просторног развоја. Неопходне су подстицајне планске мјере у развоју мреже постојећих и потенцијалних центара који би потицајно утицали на равномјернији и усклађенији развој.

У нодално – функционалној диференцијацији дефинисаног простора, као и простора Републике Српске уопште, неопходна је примјена модела и кориштење искустава Европске уније. У овим земљама нодално – функционалне просторне цјелине усклађују се са статистичком номенклатуром територијалних јединица (NUTS и LAU) чинећи основни инструментариј функционалне организације простора.

Примјеном искустава Европске уније, уз понуђени развојни концепт, који се заснивају на доктрини центара развоја као основних полуга просторно – функционалне организације, Градишку би као водеће централно насеље

---

⁹ Концепт односа центар – периферија дао је Фридман (J. Friedmann 1966). Фридмановим моделом дат је значајан прилог теорији поларизованог развоја. У просторној организацији датог модела, центар насупрот периферији, представља подручје позитивних економских, демографских и др. развојних токова. Према Фридману, просторна структура мора бити у функцији постизања оптималног развоја утемељеног на функционално и хијерархијски усклађеним развојним центрима. Наведени је модел нашао своју примјену у бројним истраживањима, од локалног до глобалног нивоа.

дефинисаног простора, у перспективи сагледавали као субрегионални центар (категорија NUTS 3), а садашње и потенцијалне нодусе другог и трећег реда центарлитета као центре територијалних јединица локалне управе (ниво LAU 1 и LAU 2).

Дефинисани модел предпоставља полицентрични развој и самим тим рационалнију организацију и уређење простора, подразумевајући при том усаглашеност са принципима одрживог развоја и актуелним кретањима у процесу европских интеграција.

Умјесто закључка

Нов приступ географској валоризацији и функционалној организацији простора, детерминисан савременим и будућим потребама одрживог развоја, све више наглашава улогу нодалних центара – као функционалних жаришта, и њихов значај у организацији, кориштењу и уређењу простора. Самим тим, савремена организација, интеграција и диференцијација простора почива у основи на принципима нодалности, односно функционализма.

Просторно – функционална организација и степен социоекономске трансформације градишког нодално – функционалног ареала зависиће у будуће, прије свега, од планског развоја иницијалних нуклеуса и њихове улоге у планираном систему насеља.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бајић, Д. (2002), **Градски центри развоја и њихов значај у регионалној организацији Републике Српске**, Гласник, св. 7, Географско друштво Републике Српске, Бања Лука.
2. Bobek, H. (1967), **Die Theorie der zentralen Orte in Industriezeitalter**, Deutscher Geographentag, Bad Godesberg.
3. Vresk, M. (1986), **Osnovi urbane geografije**, Školska knjiga, Zagreb.
4. Vrišer, I. (1968), **Centralna naselja u Jugoslaviji**, Зборник на VIII конгрес на географите од СФРЈ, Скопје.
5. Vrišer, I. (1974), **Uticajne sfere jugoslovenskih gradova i drugih središta**, Zbornik IX kongresa geografa Jugoslavije, u B iH 1972, Geografsko društvo BiH, Sarajevo.
6. Ђато, Р. (1997), **Нодално – функционална регионализација Републике Српске**, Гласник, Географско друштво Републике Српске, св. 2, Бања Лука
7. Ђурић, V. (1970), **General Approach to the Functional Classification of Urban Communities in Serbia**, Geographical Papers, Institute of Geography University of Zagreb.
8. Ilić, J. (1970), **Karakteristike funkcionalnih odnosa između grada i okoline sa posebnim osvrtom na SR Srbiju**, Stanovništvo, br. 8, sv. 3 – 4, Institut društvenih nauka – Centar za demografska istraživanja, Beograd.
9. Просторни план Републике Српске (1996), **Просторни план Републике Српске 1996 – 2015**, Урбанистички завод Републике Српске, Бања Лука.
10. Радовановић, М. (1993 – 94), **Регионализам као приступ и принцип и регионализација као поступак у функционалној организацији**

- географског простора са неким аспектима на Србију**, Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“, књ. 44 – 45, Београд.
11. Rogić, V. (1973), **Regionalizacija Jugoslavije**, Geografski glasnik, br.35, Zagreb.
  12. Rogić, V. (1984), **Jednostavnost i fleksibilnost koncepta nodalno – funkcionalne diferencijacije SR Hrvatske**, Geografski glasnik, br. 46, Zagreb.
  13. Smlatić, S. (1978), **Vanja Luka – grad i njegove funkcije**, Svjetlost, Sarajevo.
  - Стаменковић, С. (1991), **О појму просторно – функционалних односа и веза у географији насеља**, Зборник радова, Географски факултет ПМФ, св. 37/38, Београд.
  14. Тошић, Д. (1999), **Град у регији**, Гласник, Географско друштво Републике Српске, св. 4, Бања Лука.
  15. Тошић, Д. (2007), **Градски центри у функцији интеграције Републике Српске и Србије**, Зборник радова „Србија и Република Српска у регионалним и глобалним процесима“, Географски факултет Универзитета у Београду, Природно – математички факултет у Бањој Луци
  16. Friedmann, J. (1966), **Regional Development Policy - A Case Study of Venezuela**, Cambridge: M. i. T. Presse.
  17. Crkvenčić, I. (1976), **Statistička i funkcionalna klasifikacija naselja SR Hrvatske**, Centralna naselja i gradovi SR Hrvatske, Školska knjiga, Zagreb

Milenko Živković

Nodal functional determination and organisation of functional area of Gradiska

SUMMARY

A current functional organisation of space emphasises the role of central settlements as nodal-functional focal points, which with its dislocations and development determinants initiate and accelerate development processes and the overall social geographic transformation of space.

By the analysis of relevant indicators, a differentiation of importance and role of Gradiska has been made in integration / differentiation and development orientation within its functional space. A hierarchical structure has been made, as well as directions of a main functional gravitational orientation of settlements of Gradiska nodal-functional area, as well as its role and importance in spatial functional organisation.